

Культура від стародавніх до нових часів

1. Зміна культур

У розумінні теорії культури велику роль відіграє такий принцип, як **історизм**. Тобто підхід до вивчення культури має бути як до явища, що розвивається у часі. Адже для історії характерна така закономірність як зміна культур. На перший погляд може здатися, що конкретна культура прагне найбільшій стійкості, яка призвела б до її тривалого існування. Але в історії ми спостерігаємо, що певна культура — явище тимчасове.

Отже, вивчаючи історію культури, слід не забувати розглядати її як спрямований процес. Який же цей напрямок? Воно якраз пов'язане з історизмом культури. Спрямованість культури визначається як її розвиток у часі від минулого до майбутнього. З таким поглядом на культуру ми зможемо не просто розглянути її у певний момент часу, а й визначати її рух, перетворення, а також порівнювати різні стани часу.

Але як було зазначено вище, одна конкретна культура може не тільки рухатися в часі, а й змінити іншу конкретну культуру.

Причин тут може бути дві:

- 1) зовнішні обставини, такі як екологічна катастрофа, політична криза, завоювання іншою культурою тощо;
- 2) культурна реформа, заснована на наступності культур.

З першою причиною все більш менш ясно, тому зупинимося на розгляді другої — на культурній реформі. Адже на перший погляд культура, що встановилася, не буває єдиною. Крім неї, завжди буде ще ціла низка дрібніших культур, які можуть впливати на основну культуру. Іноді ці дрібні культури можуть бути навіть у опозиції до головної культури. Це призводить до її змін. Прикладом може послужити ніби в опозиції середньовічної культура Відродження. Попри свої розбіжності, ця культура увібрала у собі частину ознак опозиційної культури, як-от містицизм, номіналізм тощо.

Не завжди реформи культур відбуваються тихо і спокійно, коли культури, запозичуючи щось нове, змінюються, переходять нові етапи. Іноді конфлікт між культурами є джерелом культурної революції. Історія знає низку таких прикладів.

У 1966—1976 роках. у Китаї сталася культурна революція, яка призвела країну до величезної кризи. Культурна революція відбулася в Європі в XV - XVI ст. внаслідок церковних реформ. Результатом її стало виникнення нової гілки християнської релігії — протестантизму.

З погляду тимчасової, історичної класифікації культури виділено епохи:

- 1) первісна;
- 2) античність;
- 3) середньовічна культура;
- 4) культура нового часу;
- 5) культура нового времени. Це, звичайно ж, не всі культурні епохи, але значущі.

2. Культура первісних народів

Первісність - це дитинство всього людства. Саме на первісну епоху припадає більшість історії людства. Незважаючи на це, наші знання про ці далекі часи дуже мізерні.

Одна з найяскравіших подій того часу — перехід людини від стадії вмілої (**Homo habilis**) до стадії розумної (**Homo sapiens**). Цей перехід не стався відразу, йому треба було подолати довгий і складний шлях. Досі вчені сперечаються про те, як все відбувалося, коли з'явилася людина розумна, як вона розселилася по всій земній кулі.

Багато хто схильний думати, що людина походить від африканських мавп 8—5 млн років тому, оскільки мавпи розділилися на дві гілки. В одній були людиноподібні мавпи, такі як шимпанзе; в іншій — австралопітеки, предкова форма людини.

Чим же людина стала відрізнятися від мавпи? Вся справа в тому, що для людини навколишній світ є об'єктом його думки та мови. Освіта угруповань з певними цілями призвело до утворення людства. Як результат — виникнення мистецтва.

Величезний термін первісної доби робить логічним її періодизацію. Періоди первісного світу:

1) кам'яне століття (2 млн - 6 тис. років тому). Він у свою чергу ділиться на:

а) древній, інша назва - палеоліт, він складається з нижнього, середнього та верхнього (пізнього);

б) середній (мезоліт);

в) новий (неоліт);

2) мідний вік (4-3 тис. років до н. Е.);

3) бронзовий вік (початок 1-го тисячоліття до н.е.);

4) залізний вік (з початку 1-го тисячоліття до н. Е.).

Одне з найяскравіших досягнень первісної людини — її оволодіння такими навичками, як землеробство та скотарство. Це сталося близько десяти тисяч років тому. Як люди прогодовували себе до цього? Їхній видобуток засобів харчування на той момент не сильно відрізнявся від тварин звичок.

Існували три способи видобутку їжі:

1) збирання;

2) полювання;

3) рибальство.

Цікавим є той факт, що вже в палеоліті у людей того часу простежуються розумні вирішення проблем. Наприклад, незважаючи на те, що гармати для полювання були дуже примітивними, не померти з голоду допомагала блискуча тактика, за допомогою якої вони полювали тварин. Тільки на початку мезоліту з'являються лук і стріли, а отже, головною якістю мисливця тепер не сила і тактика дій, а влучність. У цей же час удосконалилася техніка рибальства, з'явилися такі пристрої, як гачки та сітки, які використовуються до цього дня.

У період мезоліту з'являються перші ознаки те, що переходять від присвоєння до землеробства. Про це свідчать такі знахідки, що належать до епохи мезоліту, як серпи, зерна ячменю, пшениці та ін.

Крім землеробства, люди стали освоювати й інший вид господарства, що виробляє — тваринництво. Вчені схильні стверджувати, що саме хлібороби почали першими приручати тварин.

Усе це сприяло полегшенню життя і як наслідок, зростання людського роду.

Тепер людина не просто частина природи. Він сам здатний змінити навколишній світ, зокрема, за допомогою мистецтва.

Вже у кам'яному віці виявили перші ознаки те, що людина починає висловлювати себе з допомогою різних видів мистецтва. У 1836 р. французький геолог, археолог **Едуард Ларте (1801-1871)** у гроті Шаффо в департаменті В'єнн, виявив платівку, на якій було зроблено гравірування. Е. Ларте був засновником палеонтології, він відкрив **Оріньякську культуру**. Так називається культура пізнього палеоліту у Європі. Збереглися різноманітні жіночі фігурки з кістки та каменю. Ці статуетки, які говорять про культ матері-прародительки, називаються венерами. Цікаво, що у різних віддалених областях земної кулі (Італія, Австрія, Росія, Франція) знайдено схожі венери.

Але все ж таки основною в мистецтві була тема полювання. А головним об'єктом творчості були звірі. Різні знайдені зображення звірів первісної доби вказують на те, що мисливці дуже досконало вивчили різні звички тварин. Осягаючи навколишній світ, людина дуже точно зуміла зобразити тварин на гравюрах, у скульптурах із каменю, дерева чи глини. Зате зображень людей було незрівнянно мало, оскільки сама людина не користувалася такою великою увагою, як навколишній світ.

У первісну епоху передачі своїх почуттів і видінь люди починають користуватися всілякими символами. Символи на той час можуть бути не лише реалістичними та зрозумілими, а й вкрай умовними. Ці символи несуть велике естетичне навантаження, яке передає почуття та думки автора.

Розглянемо культури різних епох первісного світу окремо і докладніше.

Епоха палеоліту

Мистецтво ніколи не стоїть на місці, воно розвивається. Це пов'язано насамперед про те, що людина постійно дізнається щось нове, пізнає навколишній світ дедалі більше. А мистецтво таки відображає отримані людиною знання різними засобами.

Так і в епоху палеоліту мистецтво не стояло дома. Вчені зазвичай виділяють три етапи у образотворчій діяльності, які характеризуються різними художніми формами.

Етапи в образотворчому мистецтві палеоліту такі:

1) натуральна творчість. Цей етап ґрунтується на створенні натуральних макетів. В основному це різні образотворчі композиції з туш убитих тварин, їх кісток тощо;

2) **штучно-образотворча форма**. Натуральні макети поступаються місцем іншим природним матеріалам, в основному це глина. Тут трапляються скульптури, профільні контури, барельєфи та інші композиції;

3) **верхньопалеолітична образотворча творчість**. Це різні розписи на стінах печер, гравіювання на кістках і т. д.

Натуральна творчість найчастіше супроводжувалася сукупністю обрядових дій. Вони проводилися з тушею та шкірою вбитої тварини. Потім робився натуральний макет, коли на природний горбок накидалася шкура тварини, а зверху одягалася звірина голова.

Поступове накопичення творчого досвіду призвело до того, що люди починають використовувати штучні матеріали. Це виявилось на наступному етапі, **у штучно-образотворчій формі**, коли почали створюватися об'ємні скульптури, що поступово спростилися до барельєфного зображення, коли опукле об'ємне зображення виступає над плоским тлом.

Яскраві образи в об'ємному зображенні вже кольорові з'являються на третьому етапі — **у верхньопалеолітичній образотворчій творчості**. Головними зразками образотворчого мистецтва цього періоду є печерні розписи. Одні з перших таких розписів відносяться до пізнього палеоліту. Палітра на той час не дуже багата. У ній всього чотири кольори: чорний, білий, жовтий та червоний.

Але образотворча творчість — це ще все мистецтво епохи палеоліту. Одним із яскравих прикладів є розвиток музичного мистецтва.

Тут також виділяють три основні етапи:

- 1) імітація звуків природи, коли голосом наслідують почуті мотиви;
- 2) штучна інтонаційна форма, коли виконуються мотиви, причому висота звуку, положення тону залишаються зафіксованими;
- 3) інтонаційна творчість - багатозвучні мотиви (у два чи три голоси).

Слід зазначити одну важливу рису мистецтва палеоліту. Усі культурні пам'ятки цього періоду виконували як естетичні функції мистецтва, а й використовувалися у релігійних і магічних обрядах, були для людини якимось орієнтиром у природі.

Епохи мезоліту та неоліту

Саме в мезоліті людина переходить від способу видобутку засобів харчування до виробляючого. Він починає освоювати землеробство та скотарство. Цьому сприяла поява перших металевих знарядь.

Ще одним досягненням мезоліту є отримання вогнетривкої глини. З'являються нові образи образотворчого мистецтва — прикраси поверхонь глиняних судин. Здебільшого цим почали займатися землероби.

Орнамент, яким оздоблювали поверхню посуду, помітно ускладнюється в епоху неоліту. Неоліт знаменується появою таких видів мистецтва як обробка металів, кераміка. У цей час винайшли цибулю та стріли, став створюватися глиняний посуд.

Перші металеві вироби були куті. На території Росії знайшли металеві вироби, датовані сьомим тисячоліттям до нової ери. А близько п'яти тисяч

років тому почали робити ножі, гачки з міді. Їх виявили на Уралі. Чотири тисячі років тому з'являються перші художні виливки, причому дуже вправні.

Бронзовий вік

Образотворче мистецтво бронзової доби характеризується насамперед тим, що у зображеннях, створюваних художниками минулого, поступово зникає образ тварини. Основним об'єктом для образотворчого мистецтва стають геометричні постаті.

Однією з яскравих культур на той час вважається **Майкопська культура**. Вона належить народу, який проживав на Північному Кавказі в третьому тисячолітті до н. Однією з найвизначніших і найвідоміших пам'яток є **Майкопський курган**. Він є поховання племінного вождя. Поховання дуже багате, в ньому знаходилися золоті та срібні прикраси, а також срібна посудина, на якій було зображено гірський хребет. Майкопський курган було виявлено у місті Майкопі у 1897 р.

Ще одна важлива перевага бронзової доби — поява металургії та металообробки. Це відноситься до останнього етапу бронзового віку. Вогнища металургії було виявлено на північному заході Кавказу.

Залізний вік

Нарівні з предметами із бронзи починають з'являтися предмети із заліза. З цим пов'язаний все більший розвиток виробництва. Як наслідок такого розвитку, відбувся перехід від племен пастухів до кочового скотарства. Але не всі племена займалися скотарством. Життя багатьох племен ґрунтувалося насамперед на землеробстві. Але за часів залізного віку це було вже плужне землеробство. У цей час змінюється соціальна структура племен.

Важливою особливістю залізної доби є розвиток художніх ремесел. В основному це вироби із золота, срібла та бронзи.

Великий прогрес був у архітектурі. У залізному столітті з'явилися такі споруди як фортеці, призначені для зміцнення поселень. Їх будували найчастіше із грубо обтесаних каменів.

Наприкінці первісної доби з'являються такі види поселень.

1. **Неукріплені** поселення, до них належать **селища** та **стоянки**. Парковки відносяться до кам'яного та бронзового віків. Селища належать до пам'ятників бронзового та залізного віків.

2. **Укріплені** поселення. Це такі поселення, як городища, поширені в епоху неоліту та залізному столітті.

Крім поселень, у первісну епоху були поширені й поховання.

Поховання бувають двох видів:

1) **грунтові** поховання, вони будувалися без будь-яких надмогильних споруд;

2) поховання з **надмогильними спорудами**. До них відносяться кургани, гробниці та мегаліти.

Поховання – це справжні пам'ятки культури. Розглянемо їх докладніше.

Дуже цікаві кургани **Ямної культури**. Під Ямною культурою розуміють спільність археологічних культур, що належать до неоліту та

раннього бронзового віку (друга половина третього – початок другого тисячоліття до нової ери). В основі курганів був пояс з кам'яних блоків або плит. Цей пояс прийнято називати **кромлехом**. Найчастіше такі плити покривали різьбленим геометричним візерунком. Зверху на цей кам'яний пояс одягався дерев'яний намет, під землею була дерев'яна основа.

Дуже часто, окрім цієї конструкції, над курганами ставилися і кам'яні надгробки у вигляді статуї людини — кам'яні баби. Це дуже значуще явище, оскільки починає з'являтися образ людини у мистецтві.

Інший вид поховань – мегаліти, мегалітичні поховання. Вони являють собою складніші конструкції, ніж кургани.

Мегаліти бувають двох видів.

Дольмени - споруди з великих каменів, що являють собою величезний ящик, який зверху накривався плоскою плитою. Такі конструкції були поширені насамперед у приморських районах Європи та Азії, а також на півночі Африки. У перекладі з бретонської дольмен — це «стіл-камінь».

Менгіри — споруди, що являють собою довгий камінь (від чотирьох метрів), який врівали у землю. Менгір у перекладі бретонської мови означає «довгий камінь». Такі мегалітичні поховання були поширені на заході Європи, у Північній Африці, Сибіру, на Кавказі та Індії.

Можна виділити ще один різновид мегалітичних поховань. Оскільки камені ставилися по-різному, іноді їх вибудовували цілі алеї. Наприклад, у Карнаці у Франції поставлено 2683 менгіри у вигляді протяжних алей. А іноді менгіри ставлять по колу, тоді їх прийнято називати вже **кромлехом**.

З усього вищесказаного можна дійти невідомого висновку, що культура первісної епохи була основою подальшого розвитку всієї світової культури. Усі стародавні культури спиралися передусім те що, що було привнесено первісними народами.

3. Культура Стародавнього світу

На зміну епосі первісного суспільства настає період, який в історіографії прийнято називати Стародавнім світом. Його культура ґрунтується насамперед на культурі первісних попередників.

Під Стародавнім світом прийнято розуміти античний період історія Греції та Риму, і навіть Стародавній Схід, куди входять такі країни, як Єгипет, Індія, Китай, Дворіччя (Месопотамія) та інших. Зупинимось на культурі Стародавнього Сходу.

Стародавній Схід

Культура Стародавнього Сходу представлена культурами кількох країн. Наприклад, таких як Стародавній Єгипет, Стародавня Месопотамія, Стародавній Китай, Стародавня Індія. Культур цих країн є багато схожих рис, але є й ряд відмінностей, обумовлених різними факторами, наприклад географічним розташуванням.

Розглянемо культуру Стародавнього Єгипту.

Стародавній Єгипет

Стародавній Єгипет - дуже значуща країна не тільки для Стародавнього Сходу, але і для всього світу, оскільки саме Стародавній Єгипет став першою

державою на Землі, яка розрослася до великої держави, ставши згодом величезною і потужною імперією, також першою у світі. У цій імперії існували закони, які були непорушними і незбагненними, вся влада належала правлячому класу, якому підпорядковувався решта єгипетського народу.

То звідки ж з'явилися настільки могутня імперія та єгиптяни? Тут дуже багато суперечок. Але більшість єгиптологів схильні до двох думок.

1. Стародавні єгиптяни були вихідцями з Азії. Про це свідчать їхня мова та риси характеру.

2. Стародавні єгиптяни - родичі негритянських народів. На користь цієї версії виступає єгипетський культ мертвих, їхнє поклоніння тваринам і неживим предметам (фетишизм).

Але хто б не мав рацію, у будь-якому випадку вже до четвертого тисячоліття до нової ери на берегах річки Ніл утворилася єгипетська народність, там же стали формуватися перші ознаки державності.

Якою ж була держава у Стародавньому Єгипті?

Главою держави у Єгипті був фараон, якому належала абсолютна влада, весь Єгипет із усіма його численними ресурсами. Такими абсолютними правами фараона наділяла насамперед релігія давніх єгиптян. Саме згідно з релігією людина має беззаперечно підкорятися фараонові, інакше їй загрожують жахливі наслідки.

Релігія грала велику роль життя стародавніх єгиптян. Вони були язичниками, тобто поклонялися не одному, а багатьом богам. За деякими відомостями, було від сотні до тисячі різноманітних богів. Головним був бог Сонця, який залежно від часу доби мав різні імена (Ра, Атум тощо). Саме боги і наділили фараонів згідно з єгипетською релігією безмежною владою. Але попри свою божественність, в повному обсязі фараони були задоволені в такий спосіб мислення єгиптян, їх поклонінням величезної кількості богів. Зокрема, багатобожжя, що існувало, не могло сприяти зміцненню єгипетської держави, її централізації. Усе це вилилося у релігійну реформу. Суть її в тому, що єгипетський фараон **Аменхотеп IV (1368—1351)** оголосив істинним богом сонячний диск. Йому він дав ім'я бога Атона, себе назвав Ехнато-ном, що у перекладі означало «угодний богу Атону». Наступним етапом його реформ було закриття храмів, де поклонялися іншим богам, все майно цих храмів було конфісковано. Як наслідок, з'явилося багато незадоволених. Жерці не хотіли миритися зі змінами у релігійному житті. Тому ці реформи Ехнатона виявилися недовговічними, невдовзі було відновлено культу старих богів.

Релігія єгиптян дуже вплинула з їхньої культури.

Особливе місце у мистецтві Стародавнього Єгипту займала архітектура, а найзначніша професія — архітектор, який безперервно стежив за будівництвом на грандіозних будовах, характерних для того часу Єгипту.

Цікавий той факт, що якщо житла древніх єгиптян будувалися з недовговічних матеріалів, таких як цегла-сирець, різні релігійні споруди зводилися з міцного каменю. Цим і пояснюється те, що вони спромоглися простояти і до наших часів.

Архітектура Стародавнього Єгипту не представляється без головного свого надбання культури — пірамід. Піраміди були споруди для богів. Вони зводилися з міцного каміння.

Будівництво пірамід було настільки грандіозною справою, що важко уявити, наскільки воно було руйнівним для скарбниці держави, скільки людської праці було витрачено, наскільки численними були людські втрати.

За вченням єгипетських жерців, душа людини була безсмертна. У Стародавньому Єгипті велику роль грав заупокійний культ. Відповідно до нього зі смертю гине лише матеріальна основа людини, тобто її тіло. І щоб нематеріальна основа людини, її душа продовжувала жити, необхідно створити для цього найбільш сприятливі умови, тобто постаратися зберегти тіло померлої людини. Так виникло нове мистецтво – виготовлення мумій. А для мумії має бути спеціально відведене місце - усипальниця. Як такі усипальниці, в яких тіло людини знаходилося б під потужним захистом від усього стороннього, і будувалися грандіозні піраміди. Згідно з віруванням єгиптян тіло з'єднувалося з душою рівно через сімдесят днів після смерті, небіжчик оживав і вирушав до Країни вічності. Але незважаючи на те, що, за віровченням, душа кожної людини безсмертна, піраміди будувалися тільки для знаті і, звичайно ж, для фараонів.

Найперша піраміда для фараона *Джосера (2780-2680)* була споруджена близько п'яти тисяч років тому, її архітектором був *Імхотеп (близько XVIII до н.е.)*. Його будуть шанувати як великого царського архітектора і мудрого мага ще багато поколінь після нього.

Усього існувало близько ста пірамід, із них дійшла до нас лише частина.

Найбільш знаменитою та грандіозною є піраміда фараона IV династії Хеопса (Хуфу). Вона знаходиться у єгипетському місті Гізі. Її розміри величезні: висота становить 146,6 м-коду, а площа - близько 55 000 кв. м. Її будували з найбільших вапнякових каменів, маса яких досягала 3 т. За підрахунками вчених, на будівництво піраміди Хеопса було витрачено 2 300 000 таких каменів. В середині піраміда є системою ходів, внутрішні стіни покриті відполірованими плитами.

Крім піраміди Хеопса, в Гізі розташовані інші відомі піраміди: фараона Хефрена та фараона Міхеріна. Всі ці три піраміди в Гізі є одним із семи чудес світу.

До другого тисячоліття до нової ери відбуваються деякі зміни у будівництві пірамід. Вони перестають бути такими грандіозними і стають менш руйнівними, оскільки будуються вже не з каміння, а з цегли.

Численні грабежі пірамід призвели до того, що до першого тисячоліття піраміди стали замінювати таємними усипальницями, хоча їх продовжували грабувати. Одними з найбільш відомих таких усипальниць є заупокійний храм фараона Ментухотепа I, що є скельною гробницею, і заупокійний храм цариці Хатшепсут, розташований на трьох скельних терасах в долині Дейр-ель-Бахрі і споруджений Се-ненмутом.

Крім архітектури, багатий внесок у культуру Стародавнього Єгипту зробило образотворче мистецтво.

Найчастіше перед палацами чи храмами ставилися різні обеліски. Вони були тонкі й високі, часто зверху покривалися міддю. Обеліски нерідко розписували ієрогліфами. **Ієрогліф** є малюнковим символічним листом, який дуже характерний для культури Стародавнього Єгипту. Саме з єгипетського ієрогліфічного листа і з'явився складовий лист.

Ще одним широко використовуваним зображенням у Стародавньому Єгипті було кам'яне зображення істоти з тілом лева та головою людини. Такі статуї найчастіше ставилися перед заупокійними храмами і називалися **сфінксами**. Перед пірамідою фараона Хефрена стоїть найбільший із сфінксів, створений у першій половині третього тисячоліття до нової ери. Довжина цієї статуї — близько 57 м. Пізніше, у шістнадцятому столітті до нової ери, між лапами «батька трепету», як називали сфінкса за страх, який він вселяв, було зведено храм.

Крім цих пам'яток, існувало ще багато шедеврів мистецтва, всілякі статуї, стели та інші монументи, що зображували єгипетських правителів та їхні сім'ї.

Саме в Стародавньому Єгипті був створений один із найпрекрасніших жіночих образів - скульптурний портрет цариці Нефертіті, яка була дружиною фараона ***Аменхотеп IV (1368-1351)***.

Згідно з віруваннями стародавніх єгиптян портретні статуї є двійниками померлих людей. Тому скульптурний портрет набув широкого поширення в Єгипті в давні віки.

Усі пам'ятки культури (розписи, портрети тощо. буд.) у Давньому Єгипті відрізнялися почуттям гармонії, прагненням прекрасного, цілісності. Ця потяг до цілісності і зумовлює те що, що у Стародавньому Єгипті були поширені архітектурні ансамблі, які становили певний синтез всіляких видів мистецтва. Скульптори, архітектори, живописці працювали спільно, створюючи цілісні витвори мистецтва, багатьом з яких немає рівних і донині. У архітекторів був дуже незвичайний підхід до справи створюючи свої пам'ятки архітектури, вони не забували і про дуже дрібні деталі, враховували багато характеристик, такі як географічне розташування, освітленість у різний час доби та ін. Це давало часом незвичайні ефекти. Недарма архітекторам часто приписували магічні сили, деяких обожнювали.

Розглядаючи образотворче мистецтво Стародавнього Єгипту, не звернути увагу на його декоративно-ужиткову частину. Адже рівень, на який піднялося декоративно-ужиткове мистецтво на той час, був дуже високим. Насамперед це стосується різних предметів посуду. З'являються всілякі страви та судини з кришталю, алебастру. Великий розвиток отримав виготовлення прикрас. Вишуканої форми, з витонченим оздобленням прикраси виготовляли із різних матеріалів. В основному це були золото, дорогоцінні камені і т.д.

Важливою особливістю образотворчого мистецтва Стародавнього Єгипту є виконання та збереження його основних прийнятих канонів.

Техніка, стиль, пропорції та інші аспекти образотворчого мистецтва були незмінними століття та навіть тисячоліття.

Що ж відбувалося у Стародавньому Єгипті з писемністю? До нас дійшло дуже мало текстів на той час. В основному це різні молитви та записи, пов'язані з господарюванням. Вони відносяться до другого тисячоліття до н. Але треба припускати, що існували й давніші тексти.

Цікавим є твір «Розмова розчарованого зі своєю душею». Воно значимо тим, що дуже абстрактним твором. У ньому людина, яка не знайшла сенсу у своєму житті, думає про самогубство. Його ж душа навпаки намагається від цього всіляко відмовити.

Взагалі література Стародавнього Єгипту дуже різнопланова, існували твори абсолютно різних жанрів: повісті, повчання, пісні, заклинання, автобіографії та ін.

Виникнення писемності прийнято відносити до тридцятого століття до нової ери, це пов'язують насамперед про те, що цього вимагало державний устрій Єгипту.

Виділяють три етапи розвитку писемності у Стародавньому Єгипті:

- 1) **ієрогліфічний** лист;
- 2) **ієратичний** лист (діловий скоропис);
- 3) **демотичний** лист (народний скоропис). Саме в Стародавньому Єгипті з'явився

такий вид мистецтва, як музика. Її поява пов'язана насамперед із різними ритуальними обрядами і святами, які й призвели до виникнення танців, пантомім тощо. буд.

- 1) культову;
- 2) народний;
- 3) придворну. Дуже часто на єгипетських фресках другого тисячоліття до

нової ери можна зустріти зображення різних музичних інструментів (барабанів, арф, лір та інших.). Це свідчить, що музика грала величезну роль життя єгиптян. Недарма музикантів вважали родичами фараонів, вони користувалися у суспільстві великою шаною та повагою.

Різні життєві ситуації та потреби призвели до розвитку в країні та науки, без якої потім уже не бачилося жодного подальшого існування.

Насамперед це математика. Адже як без математики, без обчислення площ та обсягів можна створити таку грандіозну споруду, як піраміда?

Спостерігаючи за небесними світилами, єгиптяни створили точний календар. Він, як і сучасний, складався з 365 днів, але відрізнявся тим, що в ньому було лише три, а не чотири сезони, у кожному з яких було три місяці.

Інша заслуга древніх єгиптян — це годинник, вони були водяними, сонячними.

Великі здобутки були і в медицині. Стали створюватися лікарні, в яких були цілком реальні рецепти і кілька чаклунських. З'явилися вчення про кровообіг, вчення про головний орган - серце.

У Стародавньому Єгипті існувало кілька видів лікарів:

- 1) "утробні";
- 2) зубні;
- 3) очні.

З'явився такий вид медичної діяльності, як хірургія.

Крім вищезгаданих наук, розвивалися такі гуманітарні науки, як географія та історія.

Все це культурний розвиток призвело до того, що в Стародавньому Єгипті почали з'являтися перші школи. Спочатку це були школи для переписувачів, які перебували при дворі фараона, потім у школу почали віддавати всіх хлопчиків віком від п'яти до шістнадцяти років. У школі їх навчали письма, читання, спорту, етикету тощо. буд. З'явилися військові школи та інших.

Культура Стародавнього Єгипту дуже багата та різноманітна. Вона зробила величезний внесок у культуру всього людства.

Стародавня Месопотамія

Месопотамію прийнято називати також **Дворіччям** через її географічне розташування. Оскільки до Месопотамії належать землі, розташовані між двома річками: **Тигром** та **Євфратом**.

Месопотамію стали заселяти близько сорока тисяч років до н. До VII тисячоліття до зв. е. на території стали з'являтися перші поселення Месопотамії. Перші міста виникли в середині IV тисячоліття до зв. е. До третього тисячоліття до н.е. з'явилося близько двадцяти міст-держав. Це були Ур, Урук, Аккад, Лагаш, Кіш, Умма, Вавилон та ін.

Більшість цих міст було засновано шумерами. Ось чому культуру Стародавньої Месопотамії (Дворіччя) прийнято називати також **Шумерською культурою**.

Одним із найбільш значущих досягнень культури Стародавньої Месопотамії вважається винахід писемності. Це досягнення відноситься до IV тисячоліття до нової ери. Це означає, що саме шумерська писемність є найдавнішою.

Багато культурні цінності та досягнення шумерів були успадковані народом міста Аккада. Внаслідок чого вплив цього міста на культуру Месопотамії загалом став величезним. Тому доцільніше під культурою Дворіччя розуміти **Шумерско-аккадську культуру**. Зупинимося на ній докладніше.

Як було зазначено вище, велику роль історії цивілізації і саме древніх народів грала писемність Месопотамії. Але слід зазначити, що шумерська писемність відрізнялася від писемності Аккада. Вона давніша.

Шумерська писемність розвивалася у кілька етапів. Спершу все було дуже примітивно. Думки фіксувалися немислимими сучасній людині способами, наприклад, зав'язуванням вузликів на мотузках або висікання рубців на стовбурах дерев. Потім з'явився малюнок, коли предмети і поняття ретельно і докладно зображувалися за допомогою малюнків. Поступово цей спосіб помітно спростився. Малювальний лист перетворився на схематичний лист. Тобто зникла подробиця описі, конкретні малюнки замінювалися

символами. Таке вираження своїх думок було далеким від ідеалу, оскільки дуже багато понять було практично неможливо зобразити, вони замінювалися схожими, губилася суть «написаного». Отже, почали з'являтися ідеограми, які передавали суть слова, що зображається. Наприклад, намальоване око могло означати дієслова «бачити» чи «дивитися». Такий лист отримав назву **ідеографічно-ребусного**. Для цього листа був характерний клиноподібний вигляд написаного. Ось чому **шумерську писемність** дуже часто називають **клинописом**.

Клинописом писали так: на м'якій сирій глині паличками робилися відповідні поглиблення, з допомогою яких виходили символи, мають клиноподібну форму. Клинопис, що у Шумері, став пізніше застосовуватися й у аккадском мові. А потім поширилася і далі, дійшовши навіть до Сибіру та Персії. У другій половині другого тисячоліття до н.е. клинопис визнали як міжнародний вид писемності.

Згодом картинна писемність поступилася місцем іншому виду писемності, коли з допомогою символів передавалися не конкретні предмети чи дії, а звуки. Спочатку з'явилися знаки позначення складів, потім почали з'являтися **алфавітні знаки**. І до середини першого тисячоліття до нової ери клинопис повністю стає **абетковим листом**.

Не тільки писемність є єдиним досягненням культури Месопотамії. Величезну роль зіграла вона у розвитку математики. Саме тут виникли складні системи лічби.

Інша наука, яка бере початок у Стародавньому Дворіччі, — астрономія. Саме в Месопотамії виникли перші наукові думки, що лягли в основи астрономії.

Прекрасні літературні досягнення народів Межиріччя. Ними було створено перші бібліотечні каталоги. Такі літературні жанри, як поема та елегія, вперше з'явилися у Месопотамії.

Варто відзначити і монументальне мистецтво Дворіччя, яке відбиток наклала місцева релігія. Прикладом архітектурних здобутків є храми Месопотамії. Їхня роль у житті людей була величезною. На їхній території працювали тисячі селян і рабів, храми вели торгівлю, в них було розвинене культурне життя: були свої школи та бібліотеки.

Архітектурні форми, що взяли початок у Стародавній Месопотамії, стали основою архітектури Стародавнього Риму і згодом Європи середньовіччя.

Стародавня Індія

Культура Індії дуже самобутня, оскільки йшла своїми шляхами. У ній є неповторність та своєрідність, що відрізняють індійську культуру від культур інших країн.

Витоки культури Індії йдуть далеко, у третє тисячоліття до нової ери, коли біля півострова Індостан у долині річки Інд з'явилася хараппская цивілізація.

Взагалі розвиток культури Стародавньої Індії можна поділити на кілька етапів, які відповідають і історичному розвитку Індійської держави:

- 1) Найдавніша Індія. Тут можна виділити два періоди:
 - а) харапська культура;
 - б) ведичні культура;
- 2) Магадхо-Маурійська доба;
- 3) Кушано-гуптська епоха. Розглянемо кожен період докладніше.

Харапська культура

Різні археологічні знахідки свідчать про високий рівень культури народів, що там жили. Було виявлено, що вже в третьому тисячолітті до нової ери тут були високорозвинені поселення міського типу з дуже грамотною розстановкою та архітектурою будівель. Наприклад, для зручності проходу возів та переміщення кути будинків на перехрестях робили закругленими. Будинки переважно будувалися з цегли, були двоповерховими. Важливим досягненням харапської культури була міська каналізаційна система. У будинках того часу вже були своєрідні ванні кімнати для обмивання. Існували міські лазні, повітря в яких підігрівалося, тут були басейни.

Крім високого рівня архітектурних навичок, у часи харапської культури великий розвиток набули багато видів різних ремесел, таких як обробка металу, робота з каменем, міддю, бронзою. Про це свідчать знайдені знаряддя праці, ювелірні прикраси, зброя, декоративні вироби.

У Хараппі була розвинена та писемність. В основному вона була малюнковим листом, в якому налічувалося близько чотирьохсот піктографів. Стали з'являтися і складові знаки.

Вже на початку другого тисячоліття до нової ери вчені фіксують занепад культури Хараппа, яка невдовзі зовсім зникла внаслідок природної катастрофи. На думку більшості геологів, такою природною катастрофою був сильний землетрус, що спричинив інші катаклізми.

Незважаючи на свій крах, харапська культура послужила якоюсь відправною точкою для всього подальшого розвитку культури Стародавньої Індії.

Ведична культура

Родоначальниками ведичної культури стали племена аріїв, які вторглися на територію Індії в середині другого тисячоліття до нової ери.

На початковому етапі вони не відрізнялися високою культурою, далеко не уникнули кочового способу життя, займалися в основному скотарством. Потім з'явилося і землеробство, яке помітно розвинулося завдяки знаряддям праці, що з'явилися.

Оскільки основними заняттями племен аріїв були скотарство і землеробство, очевидно, що більшість населення становили сільські жителі. Міст ж не було, існували тільки укріплені пункти, головним завданням яких був захист населення від ворогів.

У аріїв була добре розвинена духовна культура, зокрема це стосується літератури. Важливими пам'ятками літератури цього періоду служать твори, написані давньоіндійською мовою (**санскрит**). Ці твори, названі **відами**, дали назву всій культурі індоаріїв.

Існували чотири збірки вед.

1. **Сама-Веда.** Це збірка, що складається з піснеспівів та ритуалів індоаріїв.

2. **Риг-Веда.** Збірник, що є книгою, складеною з гімнів індоаріїв.

3. **Яджур-Веда.** У цій збірці були зібрані молитовні формули, за якими звершувалися жертви.

4. **Атхарва-Веда.** Це збірка різних піснеспівів та ритуалів аріїв.

До появи писемності веди передавалися з вуст до вуст, були частиною усної творчості. Але потім жерці їх записали, доповнивши кожну збірку своїм ритуальним коментарем. Такі ритуальні коментарі називалися **брахманами**. Згодом **брахманами** стали називати найвищу касту в Індії.

Крім брахманів, веди почали доповнюватися і релігійно-філософськими коментарями. Це були:

1) **араньяки.** У перекладі із санскриту — «лінні книги». Це коментарі, призначені для пустельників, що йдуть у ліси;

2) **упанішади.** У перекладі з санскриту — «потаємне знання». Ці коментарі ставили після закінчення веди. Усього їх налічувалося близько двохсот, серед них десять вважаються головними. Священними книгами, які служили людям помічниками

при вирішенні різних питань, були «Махабхарата» (що означає «Велика війна нащадків Бхарати») та «Рамаєна» («Сказання про подвиги Рами»). Це дві поеми, величезні за своїм розміром, що містять вірші, легенди, перекази, трактати на різні теми (від релігії до господарювання).

Героями цих поем є **Крішна і Рама**.

Ведичні літературні досягнення настільки великі, настільки вони всеосяжні, що вражають відточеністю своєї форми, що можна зробити висновок, наскільки розвинений народ, були великі філософські пізнання людей. Ведичні збірки є справжніми енциклопедіями знань з різних тем (медицина, математика, геометрія, землеробство, астрономія, ремесла, військова справа тощо).

Початкове багатобожжя індоаріїв поступово звелось до однієї течії - **брахманізму**, згідно з яким творцем всесвіту є **Брахма**, що з'явився із золотого яйця, розколотою силою його думки. Брахманізм дуже вплинув на індійську релігію. Наприклад, збереглася така теорія, як **сансара** (по-іншому — **метемпсихоз**), через яку душа постійно перероджується. Тобто після смерті людини вона не вмирає, а вселяється в іншу людину або в якусь істоту. Тут, згідно з брахманізмом, все залежить від **карми** людини, яка зумовлена згори, а також складається з вчинків і діянь людини. Чим карма краще, ніж краще людина поводитися за життя, тим краще буде її подальше життя. Якщо ж людина веде несправедливе життя, то згідно з теорією брахманізму в наступному житті на нього чекають важкі покарання. Наприклад, п'яниця перетвориться на моль, злодій стане щуром, а душа вбивці перейде у тіло хижої тварини.

Вже до середини першого тисячоліття до нової ери на території сучасної Індії існуватиме безліч рабовласницьких держав, які постійно ворогуватимуть між собою. Перемогу у цих постійних війнах здобуде

держава **Магадха** , в якій у другій половині першого тисячоліття до нової ери сформується династія **Маур'єв** . Династія Маур'єв проіснує до другого століття до нової ери.

Держава Магадха стала першою в історії Індії рабовласницькою державою. Головною релігією, що базується на брахманізмі, стає **джайнізм** , який згодом зросте в цілу ідеологію рабовласницьких держав. Пророком цієї релігії є **Джайна (Джина-переможець)** . Він зі своїми послідовниками створює церковні організації, монастирі та храми.

Характерною особливістю нової релігії був **аскетизм** , тобто придушення у собі різних бажань, схильність до самотності, відмова від багатьох благ тощо. **буд** . Під нірваною розуміється найвищий стан духу, досконала його радість.

Своїм прагненням до аскетизму з наступним нірваном джайнізм поставив під сумнів основні ведичні цінності та брахманізм, оскільки згідно з джайнізмом шлях до порятунку відкритий всім без винятку, а по брахманізмі — лише обраним, до кого належали брахмани-жерці.

Крім джайнізму, в шостому столітті до нової ери з'явилася ще одна релігія, що також стала вперек брахманізму. Цією релігією, що згодом стала світовою, є **буддизм** . Її засновник - **Сіддхартха Гаутама (приблизно 560-480 рр. До н. Е.)** . Проводячи життя в розкоші та багатстві, не знаючи бід, у двадцять дев'ять років, дізнавшись, що не у всіх життя настільки безтурботне, як у нього, він вдався до аскетизму. Після довгих роздумів Сіддхартха Гаутама впав у нірвану і став Буддою, що означає пробуджений до нового життя. Він став передавати свої знання учням, його вчення та склалися у нову релігію — **буддизм** .

Буддизм це щось середнє між брахманізмом і джайнізмом.

У центрі буддизму стоять «чотири благородні істини»:

- 1) життя є страждання;
- 2) причина страждання - прагнення насолоди;
- 3) щоб припинити страждання, необхідно знищити бажання;
- 4) ведення восьмеричного шляху, т. е. серединного шляху між

двома релігіями: брахманізмом та джайнізмом.

Під час правління **Ашока (273—232 рр. до н. е.)** буддизм стає державною релігією.

У Магадхо-Маурійську епоху високого рівня досягли багато видів мистецтва. Зокрема, архітектура та образотворче мистецтво.

Найбільш відомими пам'ятками архітектури є:

- 1) **стамбахи** , що являють собою монолітні стовпи;
- 2) **ступи** - культові буддійські споруди напівсферичної форми;
- 3) **печерні храми** , пізніше поступилися місцем чайтья - храмам для молінь з довгастими залами, рядами колон і ступою. Високого рівня досягла і література династії Маур'єв.

З'явилися перші граматики санскритської мови.

Династія Маур'єв проіснувала два століття, доки сини **Ашока** не роздробили всю державу і династії не прийшов кінець. Її змінили нові

династії — спочатку династія Кушанів, на зміну якої прийшла династія Гуптів. Разом із цим розпочався новий період розвитку культури Стародавньої Індії.

Кушано-гуптська епоха

Культура династії Кушанов (I - III ст. н. е.) характеризується наявністю двох шкіл мистецтв:

- 1) **гандхарською** (з її антропоморфним зображенням Будди);
- 2) **матхурської** (основний напрямок - світська скульптура). У четвертому столітті нашої ери Кушанська держава розпалася і поступилася місцем державі Гуптів, що стала останньою рабовласницькою державою на цій території.

Період правління Гуптів є знаменним розквітом матеріальної культури. Так, помітно розвинулися землеробство, різні ремесла (виготовлення прикрас, зброї), поширилося шовківництво, стали з'являтися найтонші тканини з шовку та бавовни, високого рівня досягла металургія.

Крім цього, успіхів досягли образотворче мистецтво та архітектура. Найбільш поширеними спорудами були будинки з каменю, печерні храми з безліччю скульптур, розписів на стінах, різьбленням. Образотворче мистецтво найчастіше використовує сюжети з життя Будди, міфологічні теми, а також чудові візерунки, зображення природи та побуту.

Зміни у владі спричинили і зміни у релігійних поглядах. Якщо при династії Кушанов головною релігією, як і раніше, був буддизм (але Будда тепер не просто вчитель, він божество), то після краху Кушанської династії завершився і розквіт буддизму, який поступово поступився місцем **індуїзму**.

Головним поштовхом до прийняття нової віри послужив насамперед соціальний устрій, який сформувався за Гуптів. Йдеться про сформоване в результаті соціальної нерівності **кастовий лад**. Касты були групи людей, яких об'єднували однакові соціальні функції, які вони виконували, їх професії тощо. І саме нова релігія (індуїзм) визнавала наявність таких каст.

Головна риса індуїзму - шанування тріади богів, до якої належали:

- 1) **Брахма** - бог-творець. На думку індусів, він був творцем Всесвіту;
- 2) **Вішну** - бог-охоронець, хранитель світового порядку;
- 3) **Шива** - бог-руйнівник, "господар тварин". Він представлявся індусів втіленням космічної енергії. Але незважаючи на величезне значення релігії в житті людей,

Велику роль грали наукові знання. Великого розвитку набула астрономія. Саме давньоіндійські астрономи стали ділити рік на дванадцять місяців, у кожному з яких було тридцять днів. Вперше почали з'являтися теорії про кулястість Землі та її обертання навколо власної осі.

Крім астрономії, помітних успіхів досягла математика. Ще за часів хараппської культури було сформульовано десяткову систему числення, якою люди користуються і сьогодні. Виділилися такі науки, як алгебра, тригонометрія та геометрія.

Релігія давньоіндійського народу вплинула розвиток таких наук, як медицина і хімія. Особливо розвинулася хірургія, при операціях стали користуватися величезною кількістю інструментів, застосовувалося знеболювання. Серед медиків можна виділити найбільш видатних лікарів: що жив у V - IV ст. до зв. е. Джаваку і що жив уже у I столітті зв. е. Чарак. Ці медики, завдяки своїм заслугам, були відомі навіть за межами своєї країни.

Значимість культури Стародавньої Індії світової культури величезна, її внесок колосальний і незамінний й у сучасного світу.

Стародавній Китай

Китай - величезна за своїми розмірами країна, державність у якій виникла у другому тисячолітті до нової ери.

Для культури Стародавнього Китаю характерні самотність та неповторність.

На початковому етапі свого розвитку китайцям був властивий культ природи та предків. Китайці вірили, що все у світі змінюється під дією двох головних сил: Світла та Темряви.

З появою державності виник і новий культ — обожнювання влади царя. На думку стародавніх китайців, цар - син бога на землі, а Китай - **Піднебесна**.

Всі ці погляди пізніше сформувалися в систему трьох основних релігій, до яких належали **даосизм, монізм та конфуціанство**.

Даосизм, що виник у VI - V ст. до зв. е., був заснований китайським мудрецем **Лаоцзи**. Саме Лаоцзи ввів у своїй праці "Книзі про дао і де" головне поняття даосизму - **дао**. Дао мало величезну кількість значень, перш за все - це духовне начало, джерело всього сущого на землі. Саме дао, на думку Лао-цзи, підпорядковані всі закони у природі, оскільки дао і є головний єдиний закон.

Вчення Лаоцзи та її послідовників сформувалися у так званий **філософський даосизм**, центральним поняттям якого було **вчення про безсмертя**. Пізніше позначиться інший напрямок даосизму, що йде від філософського шляху, - **релігійний даосизм**. У цьому навчанні центральним поняттям було **абсолютне дао**. Згідно з цим поняттям повернення до істинного дао бачиться тільки через смерть.

Паралельно з даосизмом зародилася ще одна релігія - **конфуціанство**. Засновником цієї релігії був **Кунцзи (Конфуцій)**. Причину багатьох бід землі він розглядав як наслідок морального занепаду людей. Конфуцій закликав людей до гуманності, послуху, шанування старших. Вчення Конфуція являли собою певне зведення правил і установок життя, це багато в чому сприяло тому, що конфуціанство з простої ідеології перетворилося на державну релігію. Згідно з конфуціанством, імператор — син неба, батько народу, а народ — діти імператора.

Значення конфуціанства в Стародавньому Китаї було настільки велике, що навіть побут стародавніх китайців був регламентований за допомогою. За допомогою основних правил та законів конфуціанства давалися оцінки різним людським вчинкам, вироблялися певні норми життя, які не можна

було порушувати. Китайське суспільство ніколи не сумнівалося в правильності цих істин, у цьому була характерна їх особливість — прагнення догматизму. Люди настільки вірили цим догмам, що не могли їм якось суперечити, внаслідок чого народ став пасивним у прийнятті свого рішення. Як правило, будь-яка нова думка була лише продовженням відомої догми, істини, яку висловив старий мудрець.

Але незважаючи на цю схильність до догматизму, великої поваги в Стародавньому Китаї заслуговував на розвиток науки. Здебільшого формувалися гуманітарні науки, оскільки технічні дисципліни вважалися непрестижними. І все-таки інші науки не стояли дома.

Великими здобутками охарактеризувалася китайська астрономія. Саме китайці склали перший у світі зірковий каталог, у якому описувалося близько 800 світил. З'явилися перші книжки з астрономії, де були карти зоряного неба. Китайці першими створили небесний глобус.

Великий внесок було внесено китайцями у світову медицину. Саме вони почали використовувати акупунктуру і припікання, створили перші наркотики. Китайський імператор **Шень Нунцзю** створив першу книгу, присвячену наявним лікарським засобам.

Великих висот досягли писемність та література Стародавнього Китаю. Цікавим є той факт, що саме китайський ієрогліфічний лист — єдиний існуючий і в наші дні. Вже третьому столітті нашої ери налічувалося понад вісімнадцять тисяч ієрогліфів.

На розвиток писемності та літератури загалом сильно вплинуло виготовлення паперу. Винахідником її був китайський чиновник **Цай Лунь**, саме він із деревної кори, конопель та інших складових у 105 р. н. е. вперше отримав папір.

Чудові та значні пам'ятки давньокитайської літератури. Варто відзначити написані в першому тисячолітті до нової ери "Книгу пісень" та "Книгу змін". Найбільш відомими поетами в Китаї були **Цюй Юань (бл. 340 - бл. 278 р. до н. е.)**, його поезії були властиві висока почуттів, перехід від фольклорних традицій до авторської передачі своїх думок; **Луцзи** - автор найголовнішого трактату даосизму "Дао де цзін"; **Сюньцзи** - автор трактату "Сюньцзи".

Самобутність й у різних видів образотворчого мистецтва давньокитайських майстрів. Живопис та скульптура здебільшого мають релігійну тематику. З Індії до Китаю дійшов буддизм, який дуже вплинув на культуру Піднебесної, особливо на художню складову. Великий розвиток отримав живопис тушшю на шовку та папері, стали виготовлятися фрески.

Серед різних видів прикладного мистецтва варто відзначити виготовлення чудових прикрас найтоншої роботи. Важливе місце займала різьблення по каменю та кістці. Особливо в пошані був у Китаї зелений нефрит, який називався «вічним каменем» і порівнювався із золотом та сріблом.

Розвиток китайської художньої кераміки дало передумову отримання фарфору.

Оригінальність була притаманна і давньокитайській архітектурі. Вони першими почали будувати багатоповерхові будинки. Найбільш характерними були будівлі, які називалися **пагодами**. Їх і зараз можна побачити у сучасному Китаї. Пагоди являли собою дерев'яні стовпи як опори для черепичного даху з типовими піднятими вгору краями.

Найвідоміша споруда в Китаї — **Велика Китайська стіна** довжиною близько чотирьох тисяч кілометрів, збудована силами китайських ув'язнених у 221—207 роках. до зв. е.

Але не можна дати повне уявлення про культуру Стародавнього Китаю, не згадавши про музичне мистецтво та театр.

Вже в другому тисячолітті до нової ери в Китаї існувало понад двадцять різних музичних інструментів. Стали з'являтися перші книги, що оповідають про музичні уявлення китайського народу. Найпопулярніша книга — трактат «Юецзи». Стали з'являтися професійні музиканти, яких запрошували до виступів на різних церемоніях, святах тощо.

У Стародавньому Китаї виробилася характерна **концепція щастя**, за якою наше життя — єдине, її слід цінувати і намагатися зробити якнайкраще. Ця концепція насамперед вплинула на літературу Стародавнього Китаю, а також на інший вид мистецтва, який набув величезного розвитку та поширення в Піднебесній, — на театр.

Хоча актори вважалися нижчим шаром суспільства, значення театру життя людей було величезним. Під своїм крилом китайський театр поєднував різні види мистецтва: музику, живопис, танець, спів тощо.

Зародження театрального мистецтва у Стародавньому Китаї пов'язано, по-перше, з різними релігійними діями, як-от культові поклоніння, всілякі обряди, яким була властива якась театральність.

У Стародавньому Китаї з'явився поділ різних театральних вистав за видами. Це були:

- 1) виступи мімів;
- 2) музично-драматичні уявлення;
- 3) театр тіней, що виник саме у Китаї;
- 4) театр ляльок, який виконував свої твори в основному на весіллях та бенкетах під похоронну музику;
- 5) акробатичні танці;
- 6) циркові програми.

Внесок китайського народу в культурну скарбницю Стародавнього Сходу та всього світу був дуже значний.